

Verbal hissə

Analogiyalar

Bu cür tapşırıqlarda tünd şriflə göstərilmiş iki söz (başlanğıc cütlük) verilmişdir. Onların mənalari arasında müəyyən nisbət vardır. Onların ətrafında verilmiş sözlərdən ehtimal olunan cavablardan bir variantı elə uyğunlaşdırın ki, sözlərin mənalari arasındakı nisbət başlanğıc cütlükdə mövcud olan nisbətə uyğun gəlsin (analoji olsun).

1.Uyğunlaşdırmaq : vərəşdirmaq

İnkisaf:

- (a) Reproduksiya
- (b) Təkamül
- (c) Durğunluq
- (ç) Seleksiya
- (d) Mutasiya

2.Təsvir : kontur

Ada:

- (a) Arxipelaq
- (b) Quru
- (c) Sahil
- (ç) Dəniz
- (d) Körfəz

3.Covdar zəmisini : sünbül

Samlıq:

- (a) Ağac
- (b) Meşə
- (c) İynəyarpaq
- (ç) Qoza
- (d) Toxum

4. Maddə : molekula

Xətt:

- (a) Düz xətt
- (b) Qrafik
- (c) Paralel
- (ç) Kəsik
- (d) Nöqtə

5. Top : batut

Fırfıra:

- (a) Karusel
- (b) Təkər
- (c) Propeller
- (ç) Velosiped
- (d) Mikser

Cümlələrin doldurulması

Elə cümlələr verilmişdir ki, onlarda bir neçə söz buraxılmışdır. Buraxılmış sözlər cümlədə xətlərlə göstərilmişdir. Bir xətdə bəzən bir söz, bəzən isə bir neçə söz nəzərdə tutulur.

Ehtimal olunan cavabların hər variantı sözlər qrupunu əhatə edir, onun hissələri bir-birindən aşağı əyilmiş xətlərlə (/) müəyyən edilmişdir. Cavabın elə variantını seçin ki, onun hər hissəsinin ardıcılıqla düzülməsi müvafiq buraxılmış yerlərdə fikir etibarını ilə düzgün cümlə versin.

6. Nitqdən yalnız adamlar arasında ünsiyyət üçün ----- şübhəsizdir. Əgər uşağın oyun zamanı dinləyici ----- təqdirdə saatlarla danışa bilməsini, tam yaşlı adamlar üçün isə faktik baxımdan mənasız “laqırtının” ----- xatırlasaq, məlum olar ki, tez-tez dildən istifadə olunması xalis ünsiyyət məqsədinə ----- .

- (a) istifadə olunması / olduğu / çox nadir hal olmasını / xidmət etmir
- (b) istifadə olunmaması / olduğu / çox nadir hal olmasını / xidmət etmir
- (c) istifadə olunması / olmadığı / heç də yad olmamasını / xidmət edir
- (ç) istifadə olunmaması / olmadığı / heç də yad olmamasını / xidmət etmir

7. Dövlətdə problemlər haqqında həkimlərin bəzi xəstəliklər barədə dedikləri eyni şeyi deyə bilərik: ----- mərhələdə ondan müalicə olunmaq ----- , ancaq əgər çox vaxt ----- və xəstəliyi tapa bilməz və müalicəsiz qoyarlarsa, onda əksinə, onu ----- .

- (a) erkən / asandır, ancaq tapmaq çətindir / keçər / tapmaq artıq asan, ancaq müalicə etmək çətin olar
- (b) gecikmiş / onun tapılması kimi çətindir / keçməz / tapmaq asan, ancaq müalicə etmək çətin olar
- (c) erkən / onun tapılması kimi asandır / keçər / tapmaq artıq asandır, ancaq müalicəsi də çətin deyildir.
- (ç) gecikmiş / çətin, ancaq onu tapmaq asandır / keçməz / nə tapmaq, nə də müalicə etmək çətindir

8. Jan Koqto yazırdı: İncəsənət ----- əşyalar yaradır, o zaman keçdikcə ----- ; ----- , moda ----- əşyalar yaradır, onlar bir qayda olaraq zamanın gedişi ilə birlikdə ----- .

- (a) gözəl / unudulur / digər tərəfdən / eybəcər / daha da gözəlləşir
- (b) eybəcər / daha yüksək qiymətləndirilir / analogi olaraq / eybəcər / daha pis eybəcərliyə çevrilir
- (c) gözəl / eybəcərliyə çevrilir / analogi olaraq / gözəl / get-gedə gözəlləşir
- (ç) eybəcər / gözəlləşir / digər tərəfdən / gözəl / eybəcərliyə çevrilir

9. Ədəbiyyatda ----- bir zamanda fizikanı bilməmək və riyaziyyatda öz səriştəsizliyini iftixarla qeyd etmək ----- . Əgər müasir cəmiyyətin qeyri-müstəqil elm və texnologiyadan nə dərəcədə güclü olduğunu nəzərə alsaq, ----- .

- (a) çoxlarının ədəbiyyatı bilməməsi ilə lovğalandığı / sosial baxımdan tamamilə qeyri-məqbuldur / bu fakt daha çox düşündürər
- (b) öz cahilliyini etiraf etməyin sosial baxımdan qeyri-məqbul olduğu / tamamilə adi haldır / / bu faktı yalnız o zaman izah edə bilərik
- (c) heç kəsin ədəbiyyatı bilməməsi ilə lovğalandığı / sosial baxımdan məqbuldur / bu fakt daha çox düşündürər
- (ç) öz cahilliyini etiraf etməyin sosial baxımdan məqbul olduğu / halları daha çoxdur/ bu faktı yalnız o zaman izah edə bilərik

10. İnsanın hərəkətinin zahiri gerçəklik hadisələrindən asılı ----- , o bilavasitə bu hadisələrlə ----- . Bizim hərəkətimiz ----- zahiri gerçəkliklə ----- kənar aləmin hadisələrini qavramaqla müəyyən edilir.

- (a) olduğuna görə / əlaqədardır / öz-özlüyündə / deyil, həmçinin
- (b) olmasına baxmayaraq / əlaqədar deyildir / öz-özlüyündə / deyil, həmçinin
- (c) olduğuna görə / əlaqədar ola bilməz / bilavasitə / deyil, ancaq
- (ç) olmasına baxmayaraq / əlaqədar deyildir / bilavasitə / deyil, ancaq

Məntiq

Bu cür tapşırıqlarda ilkin göstəricilər və çıxarılmalı nəticələr baxımından bir-birindən fərqlənir. Buna görə də hər tapşırıqda olan suala xüsusi diqqət yetirin və verilən variantlardan müvafiq cavabı seçin.

Göstəricilərin çertyoj yaxud diaqram formasında təsviri bəzi suallara cavab verilməsini asanlaşdırır.

11. Aşağıda müddəalar cütlüyü verilmişdir.

I. Heç bir tələbə həddi-buluğa çatmamış deyildir.

Bəzi tələbələr həddi-buluğa çatmışlar.

II. Avtoparkdakı bütün maşınlar texniki cəhətdən sazdırlar.

Avtoparkdakı heç bir maşın texniki cəhətdən nasaz deyildir.

III. Bəzi lovğa adamlar həm də qorxaqdırlar.

Elə qorxaq adamlar vardır ki, lovğa deyillər.

IV. Bülbül hər ağacda yuva qurmur.

Bülbül yalnız bir növ ağacda yuva qurur.

*Hansı cütlük **dəqiq olaraq eyni** məzmunlu müddəadan ibarətdir?*

(a) I

(b) II

(c) III

(ç) IV

(d) Onlardan heç biri

12. Dəhlizin hər tərəfində təşkilatın əməkdaşlarının kabinetləri yerləşmiş üç otaq vardır. Verilir:

- Direktorun kabinetini yalnız bir otaqla həmsərhəddir.
- Menecerin kabinetinin həm sağ, həm də sol tərəfində bir otaq vardır.
- Maliyyəçinin kabinetini direktorun kabinetini ilə həmsərhəddir.
- Hüquqşünasın və inzibatçının kabinetləri dəhlizin bir tərəfindədir.

*Əgər bu şərtlərə əməl olunarsa, aşağıdakı sadalananlardan hansı **qeyri-mümkündür**?*

(a) Direktorun kabinetini hüquqşünasın kabinetini ilə üzbəüzdür.

(b) Menecerin kabinetinin sol tərəfində inzibatçının kabinetidir.

(c) Direktorun və hüquqşünasın kabinetləri dəhlizin bir tərəfindədir.

(ç) İnzibatçının kabinetini direktorun kabinetini ilə üzbəüzdür.

(d) Menecerin və direktorun kabinetləri dəhlizin müxtəlif tərəflərindədir.

13. Dörd müddəə verilir:

- I. Zooparkda ya zürafə ya da hippopotom yaşayır – hər halda biri.
- II. Əgər zooparkda təkəbuynuz kərgədan yaşayırsa, onda zebr də yaşayır.
- III. Zooparkda zebr yaxud qnu yaşamır – hər halda biri.
- IV. Əgər zooparkda zürafə yaşayırsa, burada zebr yaşamır.

Bu müddəalar arasında nisbəti aşağıda sadalananlardan hansı düzgün əks etdirir?

- (a) I birlikdə II-dən və IV-dən irəli gəlir.
- (b) II birlikdə III-dən və IV-dən irəli gəlir.
- (c) III birlikdə II-dən və IV-dən irəli gəlir.
- (ç) IV birlikdə qalan IV-dən irəli gəlir.
- (d) Onlardan heç biri birlikdə qalanlarından irəli gəlmir.

14. 19-cu əsrin son onilliklərindən indiyədək Yer kürəsi atmosferinin və okeanların orta temperaturu get-gedə artır. Bu hadisəyə qlobal istiləşmə deyilir. Alimlərin bir qrupunun fikrincə, qlobal istiləşmə insanın təsərrüfat fəaliyyəti ilə əlaqədar amillərdən deyil, Günəş şüalarının son 150 il ərzində xüsusi fəallığı ilə əlaqədardır.

*Bu ehtimalı aşağıdakı sadalananlardan hansı şərait **sübut edə bilər?***

- (a) Nümayəndələri qlobal istiləşmənin insanın təsərrüfat fəaliyyəti ilə əlaqədar olduğunu inkar edən elmi mərkəzlərin əksəriyyəti iri müəssisələr tərəfindən maliyyələşdirilir.
- (b) Bəzi alimlər Yer kürəsi atmosferinin və okeanların temperaturu haqqında 19-cu əsrin qlobal istiləşmənin mənzərəsinə əsaslanan göstəricilərinə şübhə edirlər.
- (c) Qlobal istiləşmənin səbəbini insanların təsərrüfat fəaliyyətində görən alimlər öz tədqiqatlarının nəticələrini dərc etməmək üçün siyasi dairələr tərəfindən güclü təzyiqlə məruz qalırlar.
- (ç) Atmosferdə bərk yaxud maye maddələrin hissəciklərinin miqdarının artmasına görə Günəş şüasının Yer kürəsinə minimal miqdarda çatdığı dövrdə qlobal istiləşmənin effekti daha zəif idi.
- (d) Qlobal istiləşmə meyllərinin təhlili göstərir ki, son 25 il ərzində Yer kürəsində orta temperatur xüsusilə kəskin surətdə artmışdır.

Oxunmuş mətnin düşünülməsi

Mətni diqqətlə oxuyun və düşünün. Hər sualın ehtimal olunan cavablarından verilən mətnə görə düzgün variantı seçin.

Bir neçə il bundan əvvəl yapon alimləri android* “aktroid - deri” yaratdılar. O, korporativ gecələrdə spikerin rolunu oynamalı idi, bunun üçün şəxsi dərinlik heç də lazım deyildi. Aktroid androidin (robot - humanoidin) vizual surətdə insana çox oxşayan bir növüdür: gözlərini qırpır, söhbət edir, adamları tanıya bilir və s. Doğrudur, bu aktroid qızın yaradılmasına 250 000 dollar xərclənmişdir, lakin o yenə də qeyri-təbii, yöndəmsiz hərəkət edirdi. Aktroidi onun üçün şəxsi xüsusiyyətlər proqramlaşdırmaq məqsədilə Pitsburq universitetinə göndərdilər. Universitetin əyləncə texnologiyaları mərkəzində işləyən beş nikbin magistrant buna ümid bəsləyirdi: Onlar bu qəşəng robot qızın daha inandırıcı olmasına və robotu az oxşamasına qayğı göstərməli idilər. İlk növbədə onun adını dəyişdirib yaponca “arzu”, “yuxu” mənası verən “İume” qoydular.

Aktroid yeni nəsildən olan robotdur. Bu tipli robotlardan sənaye maşınları yaradılmamışdır. Onlar mustəqil agentləri təmsil edir, evdə, məktəbdə və xidmətdə insanın yaxud hər hansı canlı məxluqun rolunu oynayırlar. Xalçanın üstündə qaçan tozsoran robot “Rumba”, yaşlılar mərkəzləri üçün əyləncə məqsədilə yaradılmış kiçik suiti robot yaxud əmrimizə tabe olan, otur, - deyəndə oturan, diyirlənən və xalçanı çirkəndirməyən sevimli robot – it bu qəbildəndir. Yəqin ki, yaxın vaxtlarda daha mükəmməl robotlarımız da olacaq, bizə xörək hazırlayacaq, yaxud uşaqlara dayəlik edəcəklər, biz isə bu sosial robotları uzaq məsafədən, kompüter vasitəsilə müşahidə və idarə edəcəyik.

Əyləncə texnologiyaları mərkəzində “İumenin layihəsi” üzərində işləyən qrup transformasiya edilmiş androidin təqdimatını keçirməyə hazırlaşdı. Onların qarşısında çətin vəzifə dururdu: texniki baxımdan yaxşı qurulmuş robot inandırıcı və daha təbii olmalı idi. Qrupun proqramçısı Yan Lin İumenin emosiyalarını idarə etmək üçün proqram işləyib hazırladı. Ancaq buna qismən nail oldu. Robot-qızın sifətləri tanımaq qabiliyyəti və daha realist baxışı var idi: adama əvvəlcə gözlərini yönəldir və sonra get-gedə başını ona doğru yönəldirdi. Onun istər-istəməz hərəkətini və qeyri təbii baxışını maskalamaq üçün qrup İumenin hərəkətini onun xasiyyəti ilə əlaqələndirməyi və müvafiq paltar geydirməyi qərara aldı. Onun nisbətən pank, nisbətən də qot** olmasını və uzaqdan nəzəri cəlb etməsini qərara aldılar. Eksperimentçilər zombiyəoxşar əllərini örtmək üçün İumeyə uzun kəsilmiş qara əlcəklər düzəldilər, tünd dodağına isə ona görə krem sürtdülər ki, robot qız ağzını axıradək örtə bilmirdi.

Bu spesifik imicə baxmayaraq, İume yenə də köhnə “Aktroid - Deridir”, ancaq indi öz yerini tanıyır – qrup nəyisə gözləməyin necə çətin, birdən ümidin boşa çıxma bildiyini başa düşdü. Buna görə də İumeyə yeni təbrik mətni öyrətdi. Robot qız etiraf etdi: “Mən insan deyiləm! Mən heç vaxt sənə kimi olmayacağam. Bu o qədər də pis deyildir. Androidlik mənim xoşuma gəlir”. İumenin tərəqqisindən vəcdə gəlmiş professorlar qrupa yüksək qiymət verdilər.

*Android – insanın zahiri görünüşü və xüsusiyyətləri olan maşın, robot.

** Qotların submədəniyyəti pankların təsiri ilə Böyük Britaniyada təşəkkül tapdı. Panklardan fərqli olaraq Qot submədəniyyəti daha dinc, nisbətən daha intellektualdır. Paltarda qara rəngin üstünlük təşkil etməsi, dəmir bəzək əşyaları, qeyri-adi saç düzümü və s. qotlar üçün səciyyəvidir.

15. Müəllif Pitsburq universitetinin beş magistrantını nikbinlər adlandırır, çünki:

- (a) Onlar elə aktroid yaratmalı idilər ki, insana çox bənzəsin, gözlərini qırpa bilsin, nəfəs alsın.
- (b) Onlar danışan və maşına az bənzəyən gözəl robot-humanoid yaratdılar.
- (c) Yöndəmsiz hərəkət edən aktroidə yaponca “Arzu” mənası verən İume adı verdilər və bununla da xoş əhval-ruhiyyə yaratdılar.
- (ç) İlk mərhələdə fərdi dərinlik lazım olmayan aktroidə fərdi xüsusiyyətlər verdilər.

16. Bu mətnə “Rumbanın”, robot-suitinin və robot-it epizodunun nə funksiyası vardır?

- (a) Bizi sənaye robotlarını və sosial robotları xarakterizə edən oxşarlıqlarla və fərqləndirici xüsusiyyətlərlə tanış edir.
- (b) Bizi müstəqil agentləri təmsil edən, yeni nəsildən olan və insanlarla bir növ “əlaqə” yarada bilən robotlarla tanış edir.
- (c) Bizi kompüterlə idarə olunmayan və insan rolunu oynayan mükəmməl robotlarla tanış edir.
- (ç) Bizi gələcəkdə yaradılması planlaşdırılan, evdə yaxud işdə insanlara kömək edəcək robotların yeni nəsli ilə tanış edir.

17. Robot qız nə üçün İume pank yaxud qot oldu?

- (a) İumenin əvvəlki imici mütəxəssislərdə az maraq doğurdu, pank yaxud qot olduqdan sonra isə İume diqqəti uzaqdan da cəlb edirdi.
- (b) Yan Linin işləyib hazırladığı proqram yalnız qismən uğurlu oldu, İumenin emosiyalarına nəzarət edə bilmədi.
- (c) Yeni imic, pankların yaxud qotların xarakteri və atributları İumenin qeyri-təbiiliyini az nəzərə çarpdırırdı.
- (ç) Qeyri-təbii imic transformasiya olunmuş İumenin nailiyyətlərinə təminat verməli idi.

18. Aşağıda İumenin layihələri üzərində işin bir neçə aspekti sadalanmışdır.

- I. İumenin emosiyalarına nəzarət etmək üçün Yan Linin işləyib hazırladığı proqram;
- II. İumenin baxışının və hərəkətinin əlaqələndirilməsi;
- III. İumenin aktroidik hərəkətini maskalamaq üçün spesifik imicdən istifadə olunması;
- IV. İumenin yeni statusunu əks etdirən təbrik mətninin məzmunu.

Sadalanarlardan “İumenin qrupuna” yüksək qiymət verilməsinə səbəb olan əsas aspekti/aspektləri seçin:

- (a) Yalnız II
- (b) Yalnız I və II
- (c) Yalnız III
- (ç) Yalnız III və IV

19. Bir sosial robot haqqında informasiya ilə tanış olun:

Robot “Snekbət”un hündürlüyü 1,5 metrə çatır. Sifətin karikaturik hissəsi ilə bir az insana oxşayır. Kompüter elmləri mərkəzinin yeməxanasında snekbət sifariş qəbul edir və yemək paylayır. Bəzən yeməyi yaxud xırdanı gətirməyi unudur, lakin səhvə yol verə biləcəyi barədə əvvəlcədən xəbərdarlıq edir və səhvə yol verəndə üzr istəyir.

Snekbətin və İumenin müqayisəsi əsasında çıxarılmış hansı nəticə düzgün deyildir?

- (a) Snekbət karikaturik görkəmlidir, İume isə qəşəng aktroiddir, ancaq hər ikisi öz yerini yaxşı “bilir”.
- (b) İume yeni nəsiləndən olan robotdur, müvafiq olaraq, inandırıcı surətdə, əsl adam kimi hərəkət edir və mətni də snekbətinə daha adekvatdır, snekbət robot olduğunu xoşlamır.
- (c) Onunla əlaqə zamanı insan ümidini itirmir, çünki snekbət əvvəlcədən səhv edə biləcəyini deyir, İume isə etiraf edir – Mən insan deyiləm, mən heç vaxt düz sənə kimin olmayacağam.
- (ç) İumenin əllərinin bükülməsinə və ağzını axıradək yuma bilmədiyinə baxmayaraq, android olmaq onun xoşuna gəlir, Snekbət də qeyri-adi zahiri görünüşüdür və tez-tez tapğırığa dəqiq əməl edə bilmir.

20. Bu mətnin əsas məqsədi nədir?

- (a) Bizi bir sosial robotun transformasiya prosesinin müxtəlif mərhələləri ilə tanış etmək.
- (b) Bizə salamlama mətnini bir sosial robota necə öyrətdiyinin yolu ilə tanış etmək.
- (c) İnsanların həyatında sosial robotların rolunu ümumi təhlil etmək
- (ç) Sosial robotlardan birinin layihəsinin yalnız qismən uğurlu olduğunu səbəblərini təhlil etmək.

Analogiyalar

Bu cür tapşırıqlarda tünd şriflə göstərilmiş iki söz (başlanğıc hissə) verilmişdir. Bu nisbət necə olduğunu müəyyən edin.

Ehtimal olunan cavabların hər variantında həmçinin mənaca bir-biri ilə əlaqədar olan sözlər cütlüyü verilmişdir. Onlardan sözlərin mənalari arasındakı nisbət başlanğıc cütlükdə mövcud olan nisbətə uyğundur (analojidir). Cavabı seçərkən cütlüklərdəki sözlərin ardıcillığını nəzərə alın.

21. Aysberg : sualtı

- (a) Sıldırım : uçurumda
- (b) Səngər : çuxurda
- (c) Bitki : torpaqda
- (ç) Sürü : yaylaqda
- (d) Çat : yarıqda

22. Saxtalaşdırır : saxtalaşdırılmış

- (a) Tanıyır : şifrlənmiş
- (b) Bərpa edir : bərpa edilmiş
- (c) Yazır : şərh edilmiş
- (ç) İzah edir : identifikasiya olunmuş
- (d) Yamsılayır : şarjlaşdırılmış

23. Bohema : məqsədyönlü

- (a) Müəmma : fəvqəltəbii
- (b) Sensasiya : gözlənilən
- (c) Tərəqqi : uğurlu
- (ç) Təbliğət : yayılmalı
- (d) Mühacirət : yadlaşmış

24. Cingilti : zınqırov səsi

- (a) Bağırıtı : yırtıcının hərəkəti
- (b) Hərlənmək : çayın burulğanı
- (c) Çırpınmaq : qanadların hərəkəti
- (ç) Sürüşmək : xizək trampolini
- (d) Fırlanmaq : oyuncaq növü

25. Simmetriya oxu : onurğa

- (a) Zenit : zirvə
- (b) Səhnə : amfiteatr
- (c) Mənzərə : üfûq
- (ç) Dağ silsiləsi : sıra dağlar
- (d) Mayak : hədəf

26. Yelkən : vüvən

- (a) Spiral : yay
- (b) Kəndir : məftil
- (c) Qayka : vint
- (ç) Siyirmə : rəzə
- (d) Tilov : tələ

27. Əmanət : hədiyyə

- (a) Düşərgə : yaşadığı yer
- (b) Cəbhə : poliqon
- (c) Bilet : abonent
- (ç) Mehmanxana : sanatoriya
- (d) Priz : fəxri fərman

Cümlələrin doldurulması

Elə cümlələr verilmişdir ki, onlarda bir neçə söz buraxılmışdır. Buraxılmış sözlər cümlədə xətlərlə göstərilmişdir. Bir xətdə bəzən bir söz, bəzən isə bir neçə söz nəzərdə tutulur.

Ehtimal olunan cavabların hər variantı sözlər qrupunu əhatə edir, onun hissələri bir-birindən aşağı əyilmiş xətlərlə (/) müəyyən edilmişdir. Cavabın elə variantını seçin ki, onun hər hissəsinin ardıcılıqla düzülməsi müvafiq buraxılmış yerlərdə fikir etibarı ilə düzgün cümlə versin.

28. Sosial həyatı ----- elmi qanunlar sırası ----- . Onunla cazibə qüvvəsi arasında dünyanın bir hissəsində, digəri ilə müqayisədə, ciddi surətdə dəyişmir və kərpic Çində də Kanzasda olduğu sürətlə düşür, ----- işlə ödənc arasında qarşılıqlı münasibət -----.

- (a) hər insana, hər yerə və vaxta şamil edilən / həmişə tam təsvir edir / ancaq / zamana və yerə görə dəyişir
- (b) hər insana, hər yerə və vaxta şamil edilən / tam təsvir edə bilməz / lakin / zamana və yerə görə dəyişir
- (c) müəyyən mədəniyyət çərçivəsində, konkret yerdə və vaxtda kəşf edilmiş / həmişə tam təsvir edir / analogi olaraq / müxtəlif qanunauyğunluğa tabe olur.
- (ç) müəyyən mədəniyyət çərçivəsində, konkret yerdə və vaxtda qüvvədə olan / tam təsvir edə bilməz / analogi olaraq / təqribən bir qanunauyğunluğa tabe olur

29. Psixoloq Lloyd-Morqan heyvanların hərəkətlərinin izahında antropomorfizmə (heyvanlara insan xüsusiyyətləri verilməsinə) ----- . O, “Qənaət qanunu” deyilən qanun yaratdı. Bu qanuna əsasən, ali psixoloji funksiyaların aşkara çıxarılmasında bu və ya digər hərəkətin izahı ----- , bu, heyvanın ----- ilə -----.

- (a) qarşı çıxırdı / ola bilməz / daha aşağı səviyyə qabiliyyəti / mümkündür
- (b) tamamilə şərik çıxırdı / düzgündür / ancaq aşağı səviyyə qabiliyyəti ilə / mümkündür
- (c) qarşı çıxırdı / yolverilməzdir / yüksək səviyyə qabiliyyəti / qeyri-mümkündür
- (ç) tamamilə şərik çıxırdı / mümkündür / daha yüksək səviyyə qabiliyyəti / qeyri-mümkündür

30. ----- , yaşayış yerinin seleksiyası -----, məsələn, ----- mühit şəraitində göyərən ----- .

- (a) Baxmayaraq ki, / yalnız heyvanlarla əlaqələndirilmir, bitkilər də öz yaşayış yerlərini müəyyən edə bilmirlər / bir-birlərindən tamamilə fərqlənən / toxum verə bilmirlər
- (b) Məlumdur ki, / əsasən heyvanlarla əlaqələndirilir, bitkilər isə öz yaşayış yerlərini müəyyən edə bilmirlər / yalnız konkret / toxum verirlər
- (c) Baxmayaraq ki, / başlıca olaraq heyvanlarla əlaqələndirilir, müəyyən fikirlərə görə bitkilər də öz yaşayış yerlərini müəyyən edə bilirlər / yalnız konkret / toxum verməklə
- (ç) Məlumdur ki, / yalnız heyvanlarla əlaqələndirilmir, müəyyən fikirlərə görə bitkilər də öz yaşayış yerlərini müəyyən edə bilirlər / bir-birlərindən tamamilə fərqlənən / toxum verirlər

Məntiq

Bu cür tapşırıqlarda ilkin göstəricilər və çıxarılmalı nəticələr baxımından bir-birindən fərqlənir. Buna görə də hər tapşırıqda olan suala xüsusi diqqət yetirin və verilən variantlardan müvafiq cavabı seçin.

Göstəricilərin çertyoj yaxud diaqram formasında təsviri bəzi suallara cavab verilməsini asanlaşdırar

31. Dörd dost – Anna, Sofu, Qio və Dato stolun ətrafında dörd müxtəlif tərəfdə oturublar. Məlum olduğu kimi, onların müxtəlif yaşı vardır:

- Dato Qiodan kiçikdir.
- Qionun sağ tərəfində bu dörd dost arasında ən böyüyü, sol tərəfində isə ən kiçiyi oturmuşdur.
- Sofu ilə üz bəüz oturan isə Qiodan böyükdür.

Aşağıdakı sadalananlardan ən kiçikdən ən böyüyə doğru hansı uşaqlar düzgün yerləşmişlər?

- (a) Sofu, Dato, Anna, Qio
- (b) Sofu, Anna, Dato, Qio
- (c) Dato, Qio, Sofu, Anna
- (ç) Dato, Sofu, Qio, Anna
- (d) Sofu, Dato, Qio, Anna

32. İki bağlama və onlarla əlaqədar rəy verilmişdir:

I bağlama: Bizim universitetin bütün birinci kurs tələbələri fəlsəfəni və riyaziyyatı öyrənirlər.

II bağlama: Bizim universitetin bəzi birinci kurs tələbələri idmançıdırlar.

Rəy: Beləliklə, bəzi idmançı fəlsəfəni öyrənir.

Aşağıda birinci bağlamanın dəyişdirilməsinin müxtəlif yolları təsvir olunmuşdur. Hansı dəyişiklik yolu ilə yenə də düzgün nəticə ala bilərik?

Birinci bağlamada:

- (a) “və” sözünü “yaxud” sözü ilə dəyişdikdə
- (b) “bütün” sözünü “bəzi” sözü ilə dəyişdirdikdə
- (c) “öyrənir” sözündən sonra “ancaq” sözünü əlavə etdikdə
- (ç) “bütün” sözünü “bəzi” sözü ilə, “və” sözünü isə “yaxud” sözü ilə dəyişdirdikdə
- (d) “bütün” sözünü “heç biri” sözü ilə dəyişdirdikdə və “öyrənir” sözünün qarşısına “yox” sözünü əlavə etdikdə

33. Quğu quşları başqa quşların yuvasına yumurta qoyur və öz balalarını onlara böyütdürürlər. “Ev sahiblərinin” yad yumurtanı yaxud ətcəbalanı nə üçün atmadıqlarını izah etmək üçün bir neçə fərziyə vardır. Onlardan birinə əsasən, quğu quşlarının bəzi növlərində təkamül yolu ilə “mafiya” hərəkəti modeli formalaşmışdır: quğu quşları yumurta qoyduqları yuvanı müntəzəm surətdə yoxlayır, ona havadarlıq edir, yumurtaları yaxud ətcəbalaları yuvada olmadıqda, ev sahibinin yuvasını uçururlar.

Aşağıdakı sadalananlardan hansı şərait “mafiyanın” fərziyyəsini sübhə altında qoyur?

- (a) Quğu quşunun “ev sahibinin” bəzi növləri quğu quşunun ətcəbalasını öz ətcəbalasının səsi ilə fərqləndirir, ancaq gətirdiyi yeməyi bütün ətcəbalalara bərabər surətdə bölüşdürür.
- (b) Quğu quşunun bəzi növləri yalnız bir konkret növlü quşun yuvasına yumurta qoyur, ancaq bəzi başqa növlər – bir çox müxtəlif növlü quşların yuvasına yumurta qoyurlar.
- (c) Bəzi hallarda quğu quşunun yumurtası “ev sahibi” olan quşun yumurtasından açıq aşkar fərqlənir, bəzi hallarda isə zahirən onlara bənzəyir.
- (ç) Məlum olduğu kimi, quğu quşu öz balası böyüyən ev sahibinin yuvasını yırtıcılardan qoruyur.
- (d) Quğu quşlarının bütün növləri “ev sahibi”nin konkret növü ilə elə adaptasiya olunmuşlar ki, yad yumurtanı və ətcəbalanı “ev sahibi” öz yumurtalarından və ətcəbalalarından seçə bilmirlər.

34. Verilir:

- Heç bir vicdanlı adam mənəətpərəst deyildir.
- Bəzi mənəətpərəst adam əliaçıqdır.

*Əgər verilən müddəalar düzgündürsə, aşağıdakı sadalananlardan hansı **hökmən səhvdir?***

- (a) Bütün vicdanlı adamlar əliaçıqdırlar.
- (b) Bütün əliaçıq adamlar vicdanlıdırlar.
- (c) Bəzi vicdanlı adamlar əliaçıqdırlar.
- (ç) Heç bir əliaçıq adam vicdanlı deyildir.
- (d) Elə əliaçıq olmayan adam yoxdur ki, vicdanlı olsun.

Oxunmuş mətnin düşünülməsi

Mətni diqqətlə oxuyun və düşünün. Hər sualın ehtimal olunan cavablarından verilən mətnə görə düzgün variantı seçin.

Hamıya məlumdur ki, pinqvinlər Antarktidada yaşayırlar, ancaq onların əsl pinqvin olmadığını az adam bilir. Məşhur yazıçı Anatol Frans yazırdı: “Onlar manşotdurlar. Əgər manşotları pinqvin adlandırırırlarsa, onda əsl pinqvinlərə nə deyirlər?”. Alimlər Antarktika və Arktika pinqvinlərinə nə ad vermək barədə mübahisəyə son qoyanadək Arktika pinqvinlərinin nəslini kəsildi.

Arktika pinqvinlərini alka ailəsinin qanadsız növünə aid edirlər. Şimali Atlantika dənizçiləri və balina ovçuları qanadsız alkanı pinqvin adı ilə tanıyırdılar. Bu quşun bir çox digər adları var idi. Bu onu göstərir ki, onlar qədim zamanlardan adamlara məlum imiş. Ön tərəfdən ağ, arxadan qara rəngli tüklə örtülmüş bu quşlar dərialtı piylərinin qalın təbəqəsinə görə iri və yöndəmsiz görünürdülər, onlar istilik izolyasiyası funksiyasını yerinə yetirirdi. Yayda onların gözləri arasında ağ ləkələr əmələ gəlir, qışda isə geniş ağ zolağa çevrilirdi.

Balina ovu Antarktidaya doğru yerini dəyişdikdə, orada saysız-hesabsız, qara-ağ rəngli şaquli surətdə hərəkət edən quşlar gördülər və onları tanış pinqvinlər hesab etdilər. Elmi ədəbiyyatda onları heç vaxt bu adla xatırlamamalarına baxmayaraq, dünyanın bütün guşələrində “pinqvin” adı məhz Antarktidanın sakini olan bu quşlarla əlaqələndirildi. 18-ci əsrin axırlarında fransız təbiətşünası Jorj Buffon kapitan Ceyms Kukun və naturalist Corc Fosterin cənub dənizlərinə səyahətləri haqqında hesabatları ilə tanış oldu. Buffon Antarktika pinqvinlərinin təsvirinin təhlili əsasında belə nəticəyə gəldi ki, onlar ancaq zahirən qanadsız alklara bənzəyirlər: onların da inkişaf etməmiş qanadları var idi, rənglərinə və hərəkətlərinə görə onlara bənzəyirdilər.

Qanadsız alklar vaxtın böyük hissəsini Şimali Atlantikanın soyuq sularında keçirir, lakin çoxalma dövründə quruya qayıdır, saysız-hesabsız miqdarda şimalın qayalıq adalarına, çoxlu balıq və az yırtıcı olan yerlərə toplaşırdılar. Təkamül prosesində uçuş qabiliyyətinin itməsi, quruda hərəkətin çətinliyi və insanlara etibar qanadsız alkların təhlükədən tamamilə müdafiəsiz qalmasına səbəb oldu. Artıq VIII əsrdən onların fəal surətdə ovlanmasına başlandı. Ancaq Baffins torpağında qızıl hasilatı üçün təşkil edilmiş ekspedisiyalar zamanı bu proses geniş miqyas aldı. Gəmilərin çoxsaylı heyəti üçün ərzaq ehtiyatının əsas mənbəyini məhz qanadsız alklar təşkil edirdi. Dənizçilər sahilə çıxır, böyük qrupa toplaşmış bu quşları qorxmada qəbul edirdilər. Geriyə qayıtmaq üçün yol olmadığından onları tutmaq çox asan idi: uca qayalar bilavasitə dənizdən başlanır, onlar isə nə sürətlə çıxsa nə də uca bilirdilər.

Alklar tamamilə azalanadək bu cür “ov” davam etdirildi. Alimlər onları mühafizə olunan quşlar siyahısına daxil etdilər, ancaq bu əks nəticə verdi. Quşların müqəvvası yaxud yumurtaları muzeylərin və kolleksiyaçıların marağını artırdı. XIX əsrin əvvəllərində qanadsız alklar İslandiyanın ən əlçatmaz adalarından birində qalmışdı. Ancaq vulkanın püskürməsi nəticəsində bu ada batdı. Minlərlə quş həlak oldu, xilas olanlar isə Eldeiz adasında məskən saldılar. Bura insanlar üçün əlçatan idi. Dənizçilər alkların son cütlüyünə 1844-cü ildə rast gəldilər. Onları tutarkən alkların son yumurtası da məhv edildi. Beləliklə, pinqvinlərin adının “qanuni” sahibləri – qanadsız alkların nəslini kəsildi.

35. Mətnin I və III abzasları arasında nə kimi əlaqə vardır?

- (a) III abzasda I abzasda təqdim olunmuş sualın düzgünlüyü sübut olunmuşdur.
- (b) I və III abzaslarda qanadsız alklarla əlaqədar verilmiş informasiya iki müxtəlif məsələyə aiddir.
- (c) III abzasda verilmiş informasiya I abzasda verilmiş sualın düzgünlüyünü rədd edir.
- (ç) I və III abzaslarda alfabənzərlər ailəsinin iki müxtəlif nümayəndəsinin səciyyəsi verilmişdir.

36. “Pinqvin” (Pinguinus) sözünün əmələ gəlməsinin müxtəlif variantları mövcuddur.

Bu söz:

- I. Valicə (Uels sakinlərinin dili) “ağ baş” deməkdir.
- II. İngiliscə qısa qanadları işarə edir.
- III. Latınca kök deməkdir.

Sözün göstərilən mənalarından hansı/hansılar qanadsız alkın səciyyəsi ilə əlaqədardır?

- (a) Ancaq I
- (b) Ancaq II
- (c) Ancaq I və III
- (ç) I, II və III

37. Hazırda pinqvinlərin adı ilə məşhur olan quşların elmi ədəbiyyatda bu adla xatırlanması faktını nə ilə izah etmək olar?

- (a) Bu quşların identikliyinə baxmayaraq, alimlər onların müxtəlif həyat mühitinə - şimal və cənub qütblərinə - həlledici əhəmiyyət verirlər.
- (b) Arktika pinqvinləri Antarktika pinqvinlərindən daha əvvəl aşkar edilmişdir, məhz bu şərait nəzərə alınmaqla onları bir-birindən ayırmaq lazım idi.
- (c) Qanadsız alklar və Antarktika pinqvinləri arasında mühüm zahiri oxşarlığa baxmayaraq, onlar quşların müxtəlif ailələrinə mənsubdurlar.
- (ç) Alimlər dənizçilərin bu quşlara verdikləri adları latın terminləri ilə əvəz etməyə cəhd edirdilər.

38. İki bir-birinə zidd hadisəyə - Arktika pinqvinlərinin saysız-hesabsız miqdarda çoxalmasına, sonra isə onların nəslinin kəsilməsinə hansı mühüm amil səbəb oldu?

- (a) Təhlükəsiz mühitlə adaptasiya, sonra isə yeni şəraitlə mübarizənin qeyri-mümkünlüyü.
- (b) Anatomik quruluşun özünəməxsusluğu – yöndəmsizlik və dərialtı piyin qalın təbəqəsi.
- (c) Yayılma sahəsinin spesifikliyi ilə yaranan adaptasiyanın çətinlikləri.
- (ç) Yırtıcıların çoxluğu və onlarla əlaqədar təhlükədən mühafizəsiz qalmaq.

39. Mətnə əsasən, demək olar ki, Arktika pinqvinlərinin nəslinin kəsilməsində əsas rol oynamışdır:

- (a) Təbii kataklizmlər
- (b) Alimlərin qanadsız alkları qorunan quşların siyahısına daxil etməsi
- (c) Nadir quşların xilas edilməsi üçün mübarizədə alimlərin fəaliyyətsizliyi
- (ç) İnsanların canlı təbiətə düşünməmiş, istehlakçı münasibəti

40. Hazırda Eldeiz adasında kiçik ölçülü memorial - qanadsız alkanın abidəsi qoyulmuşdur. Aşağıda sadalananlardan hansı onun ucaldılmasının mümkün olan motivini **əks etdirmir?**

Bu memorial ucaldılmışdır:

- (a) İtirilmiş təbii mirasın simvolu kimi
- (b) Arktika pinqvinlərinin son yaşayış yerinin göstəricisi kimi
- (c) Tusrislərin adaya marağını artırmaq üçün
- (ç) Bu adada baş vermiş təbii hadisələri əks etdirmək üçün.

